

теру як партнерів і як конкурентів в межах однакових асортиментних груп товарів.

Наступним етапом дослідження кластерної політики регіону є використання економіко-математич-

ної моделі для обчислення варіантів економічної взаємодії, спрямованих на максимізацію прибутку і мінімізацію витрат ринкових учасників туристично-рекреаційного кластеру.

Список літератури:

1. Гудзь П.В. Теоретичне обґрунтування практичної реалізації кластерної політики в регіоні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 4 (406). С. 138–151.
2. Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of current policy support. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. 64 p.
3. Ketels C. Clusters, cluster policy, and Swedish competitiveness in the global economy. Expert report no. 30 to Sweden's Globalization Council. Stockholm, 2009. 66 p.
4. Романова О.А., Лаврикова Ю.Г. Потенциал кластерного развития экономики региона. Альманах современной науки и образования. 2014. № 9 (87). С. 118–119.
5. Кластерная политика в Российской Федерации: региональные и отраслевые аспекты (по материалам интерактивного исследования 2012–2014 гг.) / отв. ред. А.В. Тихонов. Москва: Институт социологии РАН, 2015. 104 с.
6. Шейкин Д.А. От теории кластеров – к теории кластерного развития регионов: эволюция и проблематика. Креативная экономика. 2016. Т. 10. № 11. С. 1263–1272.
7. Шконда В.В., Кальянова А.В. Теорія та практика розвитку кластерів в сучасній економіці: монографія. Донецьк: Світ книги, 2013. 147 с.
8. Фролов Д.П., Польшцев И.Д. Вариационное поле трансплантации европейских институтов инновационного развития. Журнал экономической теории. 2017. № 1. С. 116–132.

УДК 349.2 (477)

Зеленко О.О., к. е. н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і туризму
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Зеленко О.О. Соціальний діалог як інструмент вирішення конфлікту в економічному середовищі. У статті на основі систематизації та узагальнення наявних досліджень ідентифіковано сформовані зв'язки між конфліктом та соціальним діалогом як інструментом його подолання на всіх рівнях розвитку економічних систем. Зокрема, визначено, що між конфліктом та соціальним діалогом існують реальні причинно-наслідкові зв'язки. Обґрунтовано, що соціальний діалог – це інструмент розв'язання конструктивного конфлікту, який сприяє досягненню консенсусу та формуванню соціального партнерства між учасниками конфлікту. Доведено, що конфлікт і соціальний діалог є послідовними етапами реалізації циклу розвитку економічних систем на мікро, мезо- та макрорівнях. Визначено, що перетворення всіх соціально-економічних конфліктів на конструктивні методи їх розв'язання за допомогою різних інструментів соціального діалогу сприятиме повноцінному впровадженню концепції соціального діалогу за рахунок усунення конфліктних ситуацій.

Ключові слова: конфлікт, соціальний діалог, економічне середовище, консенсус, розвиток.

Зеленко Е.А. Социальный диалог как инструмент решения конфликта в экономической среде. В статье на основе систематизации и обобщения имеющихся исследований идентифицированы сформированные связи между конфликтом и социальным диалогом как инструментом его преодоления на всех уровнях развития экономических систем. В частности, определено, что между конфликтом и социальным диалогом существуют реальные причинно-следственные связи. Обосновано, что социальный диалог – это инструмент решения конструктивного конфликта, который способствует достижению консенсуса и формированию социального партнерства между участниками конфликта. Доказано, что конфликт и социальный диалог являются последовательными этапами реализации цикла развития экономических систем на микро-, мезо- и макроуровнях. Определено, что превращение всех социально-экономических конфликтов в конструктивные методы их решения с помощью различных инструментов социального диалога будет способствовать полноценному внедрению концепции социального диалога за счет устранения конфликтных ситуаций.

Ключевые слова: конфликт, социальный диалог, экономическая среда, консенсус, развитие.

Zelenko O.O. Social dialogue as an instrument for conflict solving in the economic environment. In the article based on the systematization and generalization of available research, links between conflict and social dialogue as an instrument for its overcoming at all levels of economic systems development have been identified. In particular, it has been determined that there are real causal relationships between conflict and social dialogue. It is substantiated that social dialogue is an instrument for resolving a constructive conflict, which contributes to the achievement of consensus and the formation of social partnership among the parties to the conflict. Conflict and social dialogue have been proved as successive stages in the implementation of the economic systems development cycle at micro, meso and macro levels. It is determined that the transformation of all socio-economic conflicts into constructive methods of their solution through various tools of social dialogue will contribute to the full implementation of social dialogue concept by eliminating conflict situations.

Key words: conflict, social dialogue, economic environment, consensus, development.

Постановка проблеми. Конфлікт є невід'ємною складовою суспільного життя протягом всієї історії існування людства. Він супроводжує всі сфери діяльності кожної людини, зокрема у повсякденному побуті (у вузькому сімейному колі), у колі близьких друзів та знайомих (у неформальному спілкуванні), у процесі трудової діяльності (у колективі між колегами та між роботодавцем і найманими працівниками), на рівні регіональної спільноти (між представниками громадськості, влади та бізнесу).

Вирішення конфліктів в економічному середовищі є важливим завданням, яке потребує раціонального підходу від кожної сторони протистояння та вимагає використання сучасних інструментів врегулювання, що дадуть змогу дійти конструктивної згоди. Саме до таких інструментів належить соціальний діалог, який дає можливість спрямувати будь-який конфлікт у продуктивне русло та досягнути бажаного консенсусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічних конфліктів та соціального діалогу як інструмента їх вирішення вже приділялася увага з боку науковців та практиків економічної сфери діяльності. Серед останніх публікацій варто зупинити увагу на роботах А. Куковського, В. Познаховського, В. Кизими [1], І. Сівчук [2], Л. Остапенко [3], Ю. Даниліної [4], Д. Коцупал [5] та інших вчених.

А. Куховський, В. Кизима та В. Познаховський розглядали причини виникнення конфліктів на рівні міжособистісного спілкування в межах діяльності окремих організацій або між організаціями у процесі виробництва товарів та послуг. Автори наголошують на тому, що основна причина більшості конфліктів – це дефіцит інформації, а ключ до його вирішення – безпристрасне формулювання головної проблеми, яка буде визнана усіма сторонами конфлікту [1, с. 224].

Ширше проблему виникнення конфлікту розглядала І. Сівчук [2, с. 103], яка досліджувала особливості виникнення конфліктів в економічному середовищі на регіональному рівні. Науковець наголошує на тому, що конфліктне середовище притаманне колективам організацій, які мають

слабку корпоративну культуру та опір інноваційній діяльності. Але фактично автор приділила увагу не конфліктам на регіональному рівні, а конфліктам, що притаманні підприємствам Тернопільської області.

Л. Остапенко [3, с. 139], досліджуючи питання конфліктів під час формування соціально-трудових відносин, розглядає поняття «соціальна влада», наголошуючи на проблемі її фактичної відсутності, адже основні важелі впливу, на думку автора, залишаються у роботодавців.

Не можна оминати увагою пропозиції Ю. Даниліної, яка вважає, що для реалізації соціального діалогу у контексті запобігання конфліктних ситуацій між роботодавцями та працівниками необхідне внесення змін у Закон України «Про соціальний діалог в Україні», які зобов'язуть роботодавців проводити просвітницьку роботу та організувати відкритий соціальний діалог з власними найманими працівниками принаймні 2 рази на рік [4, с. 91].

Аналізуючи власний досвід роботи у Київському відділенні Національної служби посередництва і примирення, Д. Кацупал [5] зазначає, що своєчасний обмін інформацією про дестабілізаційні фактори стосунків роботодавців та працівників дає змогу уникнути конфліктної ситуації та попередити соціальну напругу у колективі.

Огляд представлених та інших публікацій дає змогу зауважити, що сьогодні існує велика кількість досліджень щодо вирішення конфліктних ситуацій шляхом впровадження соціального діалогу, але більшість авторів розглядає проблему у сфері психологічних аспектів, юридичних питань та на міжособистісному рівні чи на рівні окремих суб'єктів господарювання. Проте сучасні тенденції розвитку економічних відносин вимагають поглянути на проблему впровадження соціального діалогу ширше задля ефективного вирішення конфліктних ситуацій на регіональному рівні та на рівні держави саме в контексті економічного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є ідентифікація реальних зв'язків між конфліктом та соціальним діалогом як інструментом його подолання на

всіх рівнях розвитку економічних систем на основі систематизації та узагальнення наявних досліджень.

Виклад основних результатів. Концепція соціального діалогу почала формуватися наприкінці XIX століття, коли класові протиріччя у капіталістично-розвинутих країнах досягають свого піку. Саме тоді виникає потреба узгодження інтересів конфронтуючих сторін та укладання так званого суспільного договору.

Пошук компромісу – це головна мета впровадження концепції соціального діалогу. У більшості країн Європи набутий досвід від її реалізації свідчить про те, що від досягнутого суспільного компромісу виграють всі сторони соціального діалогу. У класичному варіанті йдеться про роботодавців (які отримують гарантії сталої роботи виробництва) та найманих працівників (які отримують доступ до певних соціальних благ, на які раніше не мали права).

Дослідження соціального діалогу як інструмента вирішення конфліктних ситуацій пояснюється дуже просто. В основу формування концепції соціального діалогу покладені праці відомих соціологів XX століття, а саме прихильників теорії конфліктів. Ця теорія прийшла як альтернатива концепції нерівності, згідно з якою соціально-економічна нерівність між класами громадянського суспільства визнається єдиним шляхом його виживання та еволюції.

Основоположники теорії соціальних конфліктів переконані в тому, що саме конфлікт є джерелом інноваційного розвитку суспільства. Так, відомий американський соціолог Л. Козер ще у 50-х роках минулого століття сформулював функції соціального конфлікту, до яких відніс [6]:

- утворення груп, встановлення та підтримання їх нормативних і фізичних кордонів;
- встановлення та підтримка відносно стабільної структури внутрішньо групових і міжгрупових відносин;
- адаптація індивідів і соціальних груп до мінливих умов зовнішнього середовища;
- створення і баланс суспільних сил;
- отримання інформації про навколишнє соціальне середовище (сигналізація про ті чи інші проблеми у стосунках з іншими);

– стимулювання нормотворчості та соціального контролю;

– створення нових соціальних інститутів.

Інший американський соціолог Р. Дарендорф [7] розглядає конфлікт як універсальний стимулюючий фактор розвитку, який сприяє соціально-економічному розвитку суспільства та піддається раціональному інституційному регулюванню.

Отже, враховуючи все вищезазначене, можемо провести безпосередню паралель між конфліктом в економічному середовищі та соціальним діалогом як інструментом його вирішення (рис. 1).

Представлена схема наявно демонструє, що існує чіткий зв'язок між конструктивним конфліктом та соціальним діалогом. Іншими словами, конфлікт, у якому його учасники не налаштовані на пошук спільного вирішення проблеми, не може трансформуватися у соціальний діалог. У такому разі спостерігається деструктивна комунікація, що призводить до зростання соціальної напруги, подальших відкритих протестів та, зрештою, до руйнування соціально-економічної системи. В разі реалізації позитивного сценарію – конструктивного конфлікту – результативні комунікації приводять до формування сталого соціального діалогу між учасниками конфлікту, а з часом їх ефективна взаємодія сприяє формуванню соціального партнерства. Процес трансформації деструктивного конфлікту у соціальний діалог також можливий за участю безпристрасного посередника-модератора, який спрямовує комунікацію конфронтуючих сторін у конструктивне русло, допомагає визначити головну проблему та шляхи її вирішення. Представлена схема взаємозв'язку між конфліктом та соціальним діалогом характерна для кожного рівня управління в економічній сфері, а саме на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Повертаючись до теорії соціальних конфліктів, наслідувачі якої вважають, що конфлікт є тимчасовим, але необхідним станом для подальшого розвитку соціальних систем, так само можемо стверджувати, що економічний розвиток неможливий без виникнення та подолання конфліктів, які так чи інакше виникають на шляху трансформації соціально-економічних систем (рис. 2).

Рис. 1. Взаємозв'язок між конфліктом та соціальним діалогом в економічному середовищі

Джерело: сформовано автором

Рис. 2. Конфлікт і соціальний діалог у циклі розвитку економічних систем

Джерело: сформовано автором

Зі схеми, представленої на рис. 2, чітко видно, що конфлікт та соціальний діалог як інструмент його подолання є обов'язковими складовими-етапами економічного розвитку системи незалежно від її масштабів. Саме поєднання конструктивного конфлікту та соціального діалогу генерує розроблення інновацій, які не просто гарантують системі обертання по циклічному колу, але й забезпечують її просування по спіралі еволюції.

Незважаючи на те, що конфлікти за сферою прояву поділяють на політичні, соціальні та економічні, більшість аналітиків вважає, що першочерговою причиною виникнення більшості конфліктів є обмеження економічних інтересів окремих індивідів чи соціальних груп. Участь в економічних конфліктах на різних рівнях функціонування соціально-економічних систем найчастіше беруть дві або три сторони.

1) Двосторонній конфлікт характерний для економічних взаємовідносин на мікроекономічному рівні, тобто в межах окремого підприємства. Конфліктні ситуації у цьому разі можуть виникати як між рівноправними членами колективу (горизонтальний конфлікт), так і між різними рівнями ієрархічної структури (вертикальний конфлікт). Класичний варіант – це двосторонній конфлікт між роботодавцем та підлеглими, тобто найманими працівниками. На основі цієї моделі конфлікту сформовано концепцію двостороннього соціального діалогу (біпризм), яка передбачає конструктивну взаємодію між двома учасниками конфлікту без залучення третьої сторони.

2) Тресторонній конфлікт, який став основою формування другої концепції соціального діалогу, тобто тріпатиму, більш характерний для регіонального та національного рівнів, хоча зустрічається також на рівні окремих підприємств. На мікрорівні до процесу переговорів можуть долучатися зовнішні незалежні структури, які виконуватимуть функцію посередників. В Україні таку функцію намагається реалізувати Національна служба

посередництва і примирення, яка має територіальні відділення в майже всіх областях України. На мезо- та макрорівнях головною проблемою розвитку є структурно-організаційні конфлікти, викликані протиріччями щодо володіння певними матеріальними ресурсами та стосовно встановлення соціально-економічного статусу кожної з конфліктуючих сторін. Як правило, на національному та регіональному рівнях державні органи влади виступають у ролі повноправного учасника конфлікту, тому для врегулювання таких ситуацій створено спеціальний представницький орган, а саме Національну тресторонню соціально-економічну раду з територіальними органами в областях України, яка покликана налагоджувати соціальний діалог між виконавчими органами влади, представниками роботодавців та найманими працівниками.

Основні дискусійні питання, що обговорюються в рамках роботи Національної тресторонньої соціально-економічної ради, такі:

- економічний розвиток та підприємництво;
- соціально-гуманітарна політика;
- розвиток громадського суспільства та міжнародні відносини;
- трудові відносини та ринок праці.

До основних завдань Національної ради належать такі:

- вироблення консолідованої позиції сторін соціального діалогу щодо стратегії економічного та соціального розвитку України, а також шляхів вирішення наявних проблем у цій сфері;
- підготовка та надання узгоджених рекомендацій і пропозицій Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України з питань формування і реалізації державної економічної та соціальної політики, регулювання трудових, економічних та соціальних відносин.

Сучасна українська практика подолання конфліктних ситуацій у регіонах України та на національному рівні засвідчує, що говорити про ефективну реалізацію концепції соціального діалогу як інструмента подолання конфліктів на локальному, регіональному та національному рівнях ще дуже рано. Є декілька причин цього.

1) Провідні структури, покликані впроваджувати соціальний діалог, не представлені в усіх областях України, зокрема:

- Національна трестороння соціально-економічна рада не має територіальних органів у Луганській та Донецькій областях;
- формально створені, але реально не сформовані у повному обсязі територіальні органи національної тресторонньої ради у Тернопільській, Рівненській, Київській, Вінницькій областях;
- не відновлено роботу територіального відділення Національної служби посередництва та примирення в Луганській області.

2) До соціального діалогу на національному та регіональному рівнях залучені не всі верстви економічно активного населення, а тільки наймані працівники, що є членами профспілкових організацій.

3) Відсутній чіткий механізм контролю за виконанням спільно прийнятих рішень.

Висновки. В ході проведеного дослідження визначено таке:

– між конфліктом та соціальним діалогом існують реальні причинно-наслідкові зв'язки;

– соціальний діалог – це інструмент розв'язання конструктивного конфлікту, який

сприяє досягненню консенсусу та формуванню соціального партнерства між учасниками конфлікту;

– конфлікт і соціальний діалог є послідовними етапами реалізації циклу розвитку економічних систем на мікро, мезо- та макрорівнях;

– перетворення всіх соціально-економічних конфліктів на конструктивні методи їх розв'язання за допомогою різних інструментів соціального діалогу сприятиме повноцінному впровадженню концепції соціального діалогу за рахунок усунення конфліктних ситуацій.

Список літератури:

1. Куковський А., Познаховський В., Кизима В. Причини розвитку та розв'язання міжособистісних конфліктів. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економіка». 2014. № 1. С. 222–231.
2. Сівчук І. Особливості та передумови виникнення конфліктів в регіоні. Соціально-економічні проблеми і держава. 2010. № 1 (3). С. 99–103.
3. Остапенко Л. Соціальний діалог як інструмент регулювання соціально-трудова відносин в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. Вип. 44. Т. 1. С. 139–141.
4. Даніліна Ю. Соціальний діалог як засіб попередження конфліктів у сфері соціально-трудова відносин. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Право. 2012 № 19. С. 87–91.
5. Коцупал Д. Форми здійснення соціального діалогу між сторонами соціально-трудова відносин при запобіганні виникненню колективних трудових спорів (конфліктів). Соціальний діалог між сторонами соціально-трудова відносин при запобіганні виникненню колективних трудових спорів (конфліктів): матеріали науково-практичної конференції (Харків, 7 жовтня 2015 року). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/12.pdf>.
6. Coser L.A. The Functions of social conflict. NY: The Free Press, 1956. 192 p.
7. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта. Социологические исследования. 1994. № 5. С. 142–147.
8. Національна трестороння соціально-економічна рада. URL: <http://www.ntser.gov.ua/content-org>.